

ƏLİ BƏY AZƏRİ

"NƏSİMİ İLİ"nin BAŞ MÖVZULU ƏSƏRİ -

Şiringül Musayevanın "Mən Nəsimiyəm" romanı

Nədənsə, hər hansı bir nəsr əsəri haqqında fikir yürüdəndə, yaxud, mülahizə aparanda mütələqdir ki, Avropa və rus məşhurlarından sitat gətirilir, ortaya müxtəlif ölkələrin yaradıcılıq nümunələri ilə paralellər qoyulur. Görünür, hələ də yaxşı öyrənilməyən, şəffaf təhlil aparılmayan 130 illik romançılıq tarixi olan Azərbaycan ədəbiyyatının tənqid və ədəbiyyatşünaslıq sahəsində külüng çalanlar elə özləri də Avropa və rus mütəfəkkirlərinin sanballı hesab etdikləri fikirlərindən bolluca bəhrələnilər. Elə ona görə də hələ ki, bizə daha yaxın hesab olunan məşhur rus tənqidçisi V.Belinskinin tərifindən yan keçə bilmirik. O, yazıb: "Romanın məzmunu müasir cəmiyyətin bədii təhlilidir, cəmiyyətin görünməyən elə əsaslarını açıb göstərməkdir ki, adət edilmiş vərdişlər və düşüncəsizlik onları cəmiyyətin özündən də gizli saxlayır..."

Yalnız müasir cəmiyyətinmi? Bəs dünənin, keçmişin; yüz il, beş yüz il, min il əvvəlin ictimai, siyasi, hərbi, ədəbi, mədəni hadisələrini, insanların yaşam tərzini canlandırmaq necə? Bunlar da romanın yükünə, yazıçının missiyasına aid deyilmi? Şübhəsiz ki, Belinskinin dediklərin-

də də həqiqətlər var. Axı hər yazıçı köhnə mövzulara müraciət etmir. Keçmişə təkə yazmaq yox, onu duymaq, o dövrə xəyalən səyahət etmək, yaşamaq sıradan çox da sadə bir məsələ deyil...

Yazıçı Şiringül Musayevanın "Mən Nəsimiyəm" romanı diqqətçəkən nəsr nümunələri sırasındadır. Rəsmən "Nəsimi ili" elan olunduğu 2019-cu ildə yazılan və son beş ildə davamlı olaraq mütəmadi nəşr edilən yeganə müstəqil ədəbi-bədii dərgi "Xəzan" jurnalında (noyabr-dekabr, №6(24), səh.8-26) çap olunan əsəri ilin ən yığcam romanı hesab etmək mümkündür. Romandakı müxtəlif süjetlər böyük Azərbaycan mütəfəkkiri və şairi İmadəddin Nəsiminin keşməkeşli həyatını təsvir edir, indiyədək müəmmal qalan və ziddiyyətli hesab olunan əsas məqamlara aydınlıq gətirir.

*Nəzmi Nəsiminin yaqin Allahu nurun şərhidir,
Ol nuru hər kim bilmədi, həqdən nəsibi nar imiş.*

Nəsiminin bu misraları ilə başlayan roman şairin monoloqunu açıqlayır. Təxminən bir neçə abzasdan sonra Bərzəx aləmindən səslənən həmin monoloq müdrik-fəlsəfi labirinti xatırladan

dünyalar aləminə qərq olur və müxtəlif fikirli zehinləri də yeni düşüncələrə qərq edir.

"İnsanlar kainatı anlamırlar.

Özlərini necə, anlayırlarmı?"

Qısa girişdən sonra yazıçı Nəsimini ustadı Nəimi ilə görüşdürür. Qarşılaşma səhnəsi bəzək-siz-düzəksiz, amma möhtəşəm təsvir olunub. Qarlı havada dağda gəzib-dolaşan Əli tanımadığı, görünüşünə görə Şamaxıdan olmayan orta yaşlarını geridə qoymuş bir insana rast gəlir. Böyüyə hörmət əlaməti olaraq onu salamlayır. "Belə havada dağda gəzirsənsə, əlində də heç bir ov-filan yoxsa... demək... hal əhlisən..." - ustad Nəimi onu dərhal bənzədir və tanış olurlar. Elə ilk tanışlıqdan da Nəimi vaxtın boş keçməsinə imkan vermir, təbiətdən, onun sirlərindən, insanla təbiətin ağlagəlməz qarşılıqlı münasibətindən danışır, yeniyetmə yaşlarında təbiətdən ilham alan Əlinin zehni "ovsunlayır", onu özünə bağlayır.

Həmin dövrdə Əlinin böyük qardaşı Şahi Xəndanın təşkil etdiyi şeir məclisinə qatılan Nəimi çox keçmir ki, əvvəlcə Şamaxı şairlərinin, sonra isə bütövlükdə şəhər əhlinin hörmət və rəğbətini qazanır.

Əli ustadının xatirinə Nəsimi təxəllüsü götürür.

Yazıçı eyni düşüncəli iki insanı niyə şəhərdə, şeir məclisində deyil, qarlı bir gündə, dağda, yaxud dağın qoynunda gəzişən vaxtı qarşılaşdırır? Əsər boyu müəllif bu hadisələrin fəvqündə insan daima yenilənən, inkişaf edən, gözəlləşən qocaman təbiətin sirlərinin öyrənilməsinə, təbiətin bir parçası olan insanın özünüdərkə diqqət çəkir.

Çox keçmir ki, Nəsimi ustadı Nəiminin qızı Aişə ilə tanış olur. "Aişə Allahı dərk etdiyimiz kimi dərk etmir. O, Tanrını qəbul edir, amma çox uzaqda, bizdən kənarada, hardasa göylərdə əyləşmiş, - buludların ötəsində, - bizi eləcə seyr edir" - Nəimi kiçik qızı Aişəni Nəsimiyə belə təqdim edir.

Elə buradaca yazıçı diqqəti düşüncə tərzinə görə bir-birlərindən fərqlənən bu üç təbəqə insanına yönəlir; kainatı dərk edən kamil insan, kainatı bütün varlığı ilə dərk etməyə çalışıb kamilləşən insan və tamamilə əks düşüncə tərzinə malik yeniyetmə insan. Bu insanlar fərqli görünlər də bir amal - dünyanı olduğu kimi dərk etmək

uğrunda birləşirlər və düşüncələri biri digərlərinə maraqlı görünür. Cəmiyyət elə bu üç təbəqə insandanmı ibarətdir? Xeyr! Bunlara bənzər insanlar az-az olsa da vardır, cahil, nadan insanlarla isə doludur. Yazıçı bu üç təbəqə insanı önə çəkməklə insan üçün, insaniyyət üçün maraqlı olan məqamlara, baş mövzuya diqqət yönəltməyi qarşısına məqsəd qoyub.

Nəimi ilə bərabər Nəsiminin də şöhrəti şəhəri məhəllə-məhəllə, dalan-dalan, təndir-təndir dolaşır və şairin yaşadığı məhəlləyə də gəlib çatır. Nənəsi, qonşuları biləndə ki, Nəsimi təxəllüsü ilə yazılan, yayılan və toylarda, məclislərdə oxunan şeirlərin müəllifi göz önündə böyüyən ciyərparaları Əlidir həm sevinir, həm də təəcüblənirlər.

Elə bu ərəfədə Teymurləngin istila xəbəri, onun nəvəsi Miranşahın qoşunu-ləşgərlə gəlib Bakını tutması Şamaxıda ağız-ağız dolaşır, camaatı vahiməyə salır. Ustad Nəimi həm Bakıda fəaliyyət göstərən müridlərlə görüşmək, həm də Miranşahın qəzəbini mümkün qədər sakitləşdirmək məqsədilə Şamaxını tərk edir. Nəsimi də onunla getmək istəyir. "Yox, Nəsimi, sən burada qal, vəziyyətə nəzarət et. Əgər mənə başıma bir iş gəlsə, taktikanı dəyişin, əsas odur sağ qalın, yolunuza davam etdirin. Bax, mən Təbrizdən gəldim, Şamaxıda öz görüvimi davam etdirdim. Siz də belə!" - deyərək Nəimi tövsiyyə verir. Əslində elə bu tövsiyyə onun vəsiyyəti olur və Nəsimi bu vəsiyyətə əməl etməyi özünə borc bilir, bir missiya kimi qəbul edir.

Bakıya çatan kimi hurifilik sorağını alıb qəzəblənmiş Miranşah başqalarına gözdağı olsun deyərək Nəimini dinləmədən belə edam etdirir.

Bu acı xəbərdən sonra Nəsimi Şamaxını tərk etməkdən başqa çıxış yolunun qalmadığını görüb səfərə hazırlaşır.

Nənəsi Aişənin kəbinini kəsdirib Nəsimiyə əmanət edir. Onlar uzun yol qət edərək Hələb şəhərinə gəlib çıxırlar və burada Nəsimi geniş fəaliyyət sahəsi açır.

Yazıçı bütün detallarda ştrixlərlə də olsa öz məharətini göstərə bilmişdir.

"Aişə ilə tələsik kəbin kəsdirib yola düşmüşdük, lakin hələ də ər-arvad olmamışdıq..." Gör necə gözəl təsvir olunub! Azərbaycan ədəbiyyatı üçün, Azərbaycan əxlaqi naminə bundan gözəl

ailə qurmaq təsviri ilə qarşılaşmısınız? Bəzən açıq-saçıqlığı, ailə həyatının intim çılpaqlığı ilə təsvirlər sərgilənən, "böyük uğurlar" qazanmağa hesablanmış əsərlərdən fərqli olaraq görün burada necə incə məqam tutulub və ailə həyatı bünövrəsinin dəyəri ucalıqlara qaldırılıb!

Nəsimi Hələbdə fəaliyyətini genişləndirəndən sonra orada da hər addımlıqda cahil insanların qəzəbinə tuş gəlir. Zəlhani zorla özünə arvad etmək istəyən cahil molla öyrənəndə ki, onlar hurifilik öyrənir, dünyəvi elmlərdən təhsil alır, bəşərin gərdişi barədə maariflənilirlər, tez üz tutur şəhər valisinin, şeyxülislamın hüzuruna. Düzdür, onun hurifiliklə heç bir işi yoxdur, onun məqsədi Zəlhani özünə tabe etdirmək, onunla evlənməkdir. Amma təhsil görmüş, dünyanın gərdisindən baş çıxartmağa, get-gedə kamilləşməyə qədəm qoyan Zəliha savadsız, dünyagörüşsüz, hətta nəzakət qaydalarından xəbərsiz biri ilə ömür çürütməyə razı olardımı? Əsla yox!

Nəhayət, məsələ gedib Misir sultanı Əl-Müəyyədə çatır. O da cahil insan olan Miranşah kimi heç bir araşdırma aparmadan Nəsiminin edam hökmünü verir.

Beləliklə, ömrünü insanları maarifləndirməyə, elmi, təhsilli olmağa həsr edən böyük bir düha sahibi cahil insanların ucbatından və elə onların əlində dərisi soyularaq edam olunur.

Romançılığın tüğyan etdiyi son iyirmi ildə nə qədər çox irihəcmli nəsr nümunələri yaradılsa da cəmiyyət böyük səbrsizliklə ədəbi hadisəyə çevriləcək romanı gözləməkdədir. Bəlkə də belə bir əsər yazılıb, yazılır, yazılmaqdadır. Ancaq fakt ondan ibarətdir ki, hələ belə bir roman ortada yoxdur, təbliğatı aparılmır, istənilən halda cəmiyyətə aşılınmır. Bəlkə elə həmin roman Şiringül Musayevanın "Mən Nəsimiyəm" yığcamhəcmli romanıdır? Niyə bu roman fəaliyyətdə olan ədəbi tənqidin, ədəbiyyatşünaslığın diqqətini çəkmir? Niyə ədəbi prosesləri izləməli olan, münasibətini bildirərək düzgün yol göstərmək vəzi-fəsini daşıyan təsisatlar buna göz yumur?

Milli təfəkkürün tamlığı onun tarixi ilə ədəbiyyatının bir müstəvidə olmasıdır. İmadəddin Nəsimi dünyanın beş ən qədim xalqlarından olan Azərbaycan xalqının tarixi şəxsiyyətidir. Millətin öndə gedən siması kimi onun baş qəhrəman olaraq əsərdə canlandırılması yazıçıların peşə

borclarından əlavə həm də bir missiyasıdır. Ancaq bu missiyanı bu gün Azərbaycan ədəbiyyatında imzasını tanıdan əllyədək yazıçının içindən yalnız biri yerinə yetirdi - o xanım yazıçı Şiringül Musayevadır. İlimizin, günümüzün baş mövzunu seçməyi, əsər yaratmağı yalnız o, bacardı, bu, təkcə bir istedad məsələsi deyil, həm də ruh məsələsidir.

Keyli vaxtdır yaradıcılığını diqqətlə izlədiyim bir mükəmməl qələm sahibi kimi bəzən Şiringül Musayevanı yazıçı Əzizə Cəfərzadə ilə müqaisə edir, müəyyən oxşarlıqlar axtarır və əsərləri arasında paralellər aparıram. Şiringül Musayevanın "Mən Nəsimiyəm" romanı ilə Əzizə Cəfərzadənin "Eşqin sultanı" romanı arasında müəyyən oxşarlıqlar mövcuddur. Hər iki romanda kamil insan mövzusu əsas götürülüb. Birində Nəsiminin ali varlığa olan eşqi, ülvyyəti, digərində Füzulinin ulu yaradana olan eşqi ilə müqaisə oluna bilər.

Şiringül Musayeva yaradıcılığına olduqca ciddi və məsuliyyətlə yanaşan yazıçıdır. Qəhrəmanına insan-zaman-məkan üçbucağından yanaşmağı bacarır. Çünki hər bir insanın bu, və ya digər hərəkətində yaşadığı dövrün və təbii ki, məkanın mühüm rol oynadığı gün kimi aydındır. Təbiətlə təmas isə qaçırılmaz bir faktordur. Bu üç nəsnənin özü də təbiətin bir parçasıdır.

Romançılıqda bu janrın tələblərinə cavab verən bütün parametrlərlə bərabər mövzu seçimi, bəlkə də, ən əsas məsələdir. Zənnimcə, kamil insan mövzusu hər zaman nəsrimizin baş mövzusu olub.

XXI əsrdə beş yüz il əvvəl yaşayıb fəaliyyət göstərmiş, millətin öndə gedən filosofu olmuş, dünyanın yarısını; şahları, xaqanları qarşısında diz çökdürən Əmir Teymurun qabağında əyilməz insanını, özünü ulu yaradandan bir parçası sayan kamil insanını obrazlaşdırmaq qədər müşkül və mühüm missiyanı şərəflə yerinə yetirən yazıçı Şiringül Musayeva "Mən Nəsimiyəm" romanı ilə ədəbiyyatda Əzizə Cəfərzadənin "Eşqin sultanı" romanı ilə başlanmış yetgin bir yolun davamçısı kimi adını Ədəbiyyat tarixinə həkk etdirdi. Roman yığcamlığı, milliliyi, tarixiliyi, yüksək fəlsəfi düşüncə tərziliyi və bir çox digər üstünlükləri ilə ədəbi tənqidin diqqətini mütləq cəlb edəcək.